

**How to cite:** Rysiazniuk, I. (2023). Protection of the rights of military personnel in the criminal process of Ukraine: aspects of martial law. *Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science* (pp. 113-118). Futurity Research Publishing.  
[https://futurity-publishing.com/international\\_conference\\_3/](https://futurity-publishing.com/international_conference_3/)

## **Захист прав військовослужбовців у кримінальному процесі України: аспекти воєнного стану**

### **Protection of the rights of military personnel in the criminal process of Ukraine: aspects of martial law**

**Присяжнюк Іван Іванович <sup>1</sup>**

<sup>1</sup> кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Київського університету інтелектуальної власності та права, м. Київ, Україна, [ivanivanovich0872@gmail.com](mailto:ivanivanovich0872@gmail.com), <https://orcid.org/0009-0006-9543-4152>

**Accepted:** October 28, 2023 | **Published:** November 14, 2023 | **Language:** Ukrainian

**Abstract:** This article examines the protection of the rights of military personnel in criminal proceedings under martial law in Ukraine. It was determined that criminal proceedings are a formal mechanism for protecting the rights of military personnel, and these rights are protected and guaranteed by the Code of Ukraine on Criminal Liability. Military servicemen enjoy the rights and freedoms established by law on an equal basis with other citizens, but due to the specifics of military service, they are subject to restrictions provided for by law and other normative legal acts. One of the features of military service is the obligation assigned to military personnel to prepare for the armed defense of the country and unconditionally perform their duties under any circumstances, including under martial law.

**Ключові слова:** military serviceman, martial law, human rights, criminal process, law.

## **Вступ**

Права і свободи людини та громадянина вважаються найвищими цінностями, які сприяють гідності, незалежності та розвитку кожної людини. Вони створюють основу для розвитку та соціалізації людини, дозволяючи їй висловлювати свої думки, переконання та ідеї, вибирати шляхи досягнення своїх цілей. Найгостріші занепокоєння у сфері захисту прав людини у сфері безпеки і оборони викликані насамперед початком широкомасштабного збройного наступу на Україну 24 лютого 2022 року. З огляду на обставини, значну увагу слід приділити питанням реалізації прав і свобод військовослужбовців і військовополонених.

Свою увагу теоретичним засадам розуміння захисту прав військовослужбовців приділяли у своїх наукових працях: Александров (2009), Лазор (2010) та Сербалюк (2023).

Зокрема, питанням правового статусу військовослужбовців приділяли увагу у своєму дослідженні Волков та Перепада (2019), Карпенко та Тесленко (2023) а також Абламська (2022) здійснили змістовне дослідження у сфері нормативне врегулювання процедури застосування запобіжного заходу в умовах воєнного стану, щодо військовослужбовців.

До прикладу, Маркович (2023) вважає, що захист прав людини в умовах воєнного стану є надзвичайно ускладненим. У свою чергу, Подобний та Ракіпова (2022) вважають, що питання безоплатної медичної допомоги є важливою в контексті захисту прав військових.

Однак ці розвідки не були присвячені комплексному осмисленню проблем захисту прав військовослужбовців у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану та розглядалися науковцями лише частково. Недостатній ступінь розробленості зазначеного питання свідчить про необхідність його додаткових досліджень. Саме це визначає предмет наукового дослідження та його важливість.

## **Результати дослідження**

Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому першочерговим завданням демократичної держави є забезпечення надійного захисту прав і свобод людини.

Воєнний стан відображає стан суспільства, коли країна стикається з серйозною загрозою безпеці або зазнає внутрішньої чи зовнішньої агресії. У таких ситуаціях постає питання, як забезпечити безпеку держави, не порушуючи основоположні гарантії її громадян. 24 лютого 2022 року війна, розв'язана росією проти України, стала переломним моментом для українського народу, вплинувши на всі сфери національного життя.

Маркович (2023) підкреслив, що українське законодавство передбачає можливість введення воєнного стану при загрозі національній безпеці або територіальній цілісності країни. Під час дії воєнного стану з метою забезпечення оборони країни та забезпечення національної безпеки можуть бути обмежені окремі цінності громадян. Однак ці обмеження поширюються не на всі права громадян.

Волков та Перепада (2019) вказують, що зміст правового статусу військовослужбовців є надзвичайно багатограним і залежить від низки факторів. Перш за все, як громадяни країни, воїни виконують обов'язок збройного захисту країни. Цей обов'язок вимагає від них беззаперечного виконання наказів і обов'язків у будь-якій ситуації, включаючи ситуації, що загрожують життю. Тому військовослужбовці користуються громадянськими правами і свободами, закріпленими в Конституції, повинні виконувати свої обов'язки та нести відповідальність.

Відповідно, під час вступу на військову службу громадянин має низку обмежень, які передбачені законом і впливають з особливостей військової служби, а також наділяється додатковими правами, пільгами, гарантіями та компенсаціями відповідно до особливостей військової служби. Так, Александров (2009) визначає поняття правового статусу військовослужбовців і показує, що він є сукупністю прав, свобод, обов'язків, обмежень, заборон і відповідальності, встановлених законом і гарантованих державою.

Як зазначає Лазор (2010) правовий статус державних службовців ґрунтується на сукупності прав, свобод, обов'язків, обмежень, заборон і відповідальності, що визначаються і гарантуються державою.

Військовослужбовці користуються правами і свободами, встановленими законом для інших громадян, але у зв'язку зі специфікою військової служби на них поширюються обмеження, передбачені законом та іншими нормативно-правовими актами.

Підготовка до збройного конфлікту включає різні аспекти, від фізичної тренування до набуття знань і навичок. У небезпечних ситуаціях військовослужбовці повинні швидко та розсудливо приймати рішення. Вони зобов'язані протистояти загрозам і захищати країну, використовуючи свою підготовку і вміння. Безпека товаришів по зброї і цілісність країни є головним пріоритетом. Обов'язки військовослужбовців з підготовки до захисту країни настільки важливі, що потребують чіткої дисципліни, самовідданості і відданості.

Обмеження прав і свобод військовослужбовців компенсуються державою шляхом надання додаткових пільг, гарантій і компенсацій. Військовослужбовці та працівники перебувають під захистом держави і користуються всіма правами і свободами, закріпленими Конституцією України.

Ефективність реалізації прав і свобод та виконання обов'язків військовослужбовцями залежить насамперед від повноти нормативно-правової бази, що регулює їхні права, свободи та обов'язки, а також правових механізмів їх реалізації. Регулювання прав, свобод і обов'язків військовослужбовців та членів збройних сил виникло і розвивалося разом з виникненням і розвитком держави та таких державних інститутів, як збройні сили.

Створено єдину систему правового та соціального захисту, яка враховує фінансову, матеріальну та інші види допомоги залежно від статусу, звання, кваліфікації, вислуги років та умов служби військовослужбовців. Права і свободи, обов'язки і відповідальність, соціальні пільги і гарантії військовослужбовців закріплені в нормативно-правових актах України та забезпечують правові механізми їх реалізації. Забезпечення виконання вимог Закону "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців" та інших нормативно-правових актів є обов'язком органів державної влади та органів місцевого самоврядування (за соціальним статусом). (Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, 2023)

Ніхто не має права обмежувати права і свободи військовослужбовців та членів їхніх сімей, передбачені законами України. Соціальне обслуговування сімей військовослужбовців здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством України.

Такі послуги можуть надаватися на регулярній основі (за зверненням або за потребою) або в порядку аутріч (надання комплексної підтримки у вирішенні проблем). Такі послуги надаються на основі добровільного вибору щодо отримання або відмови від соціальних послуг з урахуванням часу, необхідного для розв'язання проблеми (Про соціальні послуги, 2022).

Сербалюк (2023) наголошує, що створивши належні умови для соціального захисту військовослужбовців та їхніх родин, держава отримає більш мотивовану та боєздатну армію, що є запорукою збереження незалежності та національного суверенітету України.

Важливо пам'ятати, що норми Кримінально-процесуального кодексу не можна ігнорувати тільки тому, що на території України тривають бойові дії, навіть в умовах воєнного стану Карпенко та Тесленко (2023). Кримінальний процесуальний кодекс України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2023) Це дає підстави відстоювати позицію, що, окрім цієї практики, існують й інші нормативно-правові акти, які гарантують правовий статус військовополонених і таким чином забезпечують їх обмін, запобігають порушенням прав і свобод людини і громадянина та гарантують правовий статус осіб, які утримуються як військовополонені.

Питання доступу до безоплатної правової допомоги є дуже важливим для захисту законних прав та інтересів військовослужбовців у кримінальному провадженні, особливо для уникнення побічної шкоди для особливих потерпілих, особливо вразливих у кримінальному

провадженні. Це питання є особливо важливим сьогодні та надзвичайно актуальним в умовах воєнного стану в Україні (Подобний та Ракіпова, 2022)

Як зазначила Абламська (2022), в умовах військового стану процес кримінального провадження суттєво змінився і законодавець прийняв низку норм, які змінюють порядок притягнення особи до кримінальної відповідальності та запроваджують обмежувальні правила для громадян. Першим фактором, що впливає на кримінальне провадження в умовах надзвичайного стану, є специфіка нормативно-правового регулювання цього провадження.

Видається, що особливості кримінального провадження задекларовані в окремій главі Кримінального кодексу України, що дає можливість говорити про особливий порядок кримінального провадження (іншими словами, законодавець відніс розділ IX-1 Кримінального кодексу України до диференційованої форми кримінального провадження). Така законодавча логіка є цілком виправданою, адже досудове розслідування та судове провадження потребує законодавчого закріплення певних особливостей, зумовлених специфікою режиму воєнного стану. Це пов'язано з тим, що широкомасштабне вторгнення Росії в Україну негативно вплинуло не лише на економічне та соціальне життя України, а й на роботу правоохоронних органів, змусивши деякі правоохоронні органи тимчасово передислокуватися в інші місця.

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні Верховна Рада України прийняла низку змін та доповнень до чинного законодавства, оскільки державні установи повинні продовжувати свою діяльність та виконувати свої обов'язки і функції. Як уже зазначалося, зміни також були внесені до чинного КПК У. Мета законопроекту про внесення змін до КПК України (щодо застосування запобіжних заходів до військовослужбовців, які вчиняють військові злочини в умовах воєнного стану), є унеможливлення застосування запобіжних заходів до військовослужбовців, які вчиняють військові злочини, передбачені воєнний стан превентивні заходи, крім арешту військовослужбовців, які вчиняють злочини.

## **Висновки**

У результаті можна зробити висновок, що кримінальний процес є формальним механізмом захисту забезпечення прав військовослужбовців, ці права охороняються та гарантуються законом про кримінальну відповідальність.

Предметом кримінального провадження є реалізація процесуальних прав військовослужбовців як учасників кримінального провадження, повернення їх майнових та інших порушених прав, є частиною кримінально-процесуальної діяльності, оскільки спрямована на захист інтересів військовослужбовця як суб'єкта кримінального провадження.

Подальші дослідження будуть спрямовані на виявлення змін у правовому регулюванні у сфері забезпечення належної правової безпеки військовослужбовців.

## Література

Александров, В. М. (2009). *Військова служба як особливий вид державної служби в Україні* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого.

Кримінальний процесуальний кодекс України (2023). *Відомості Верховної Ради України*, 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Лазор, О. (2010). Правовий статус публічних службовців. *Ефективність державного управління*, 22, 118–125.

Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей (2023). *Відомості Верховної Ради України*, 2011-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

Про соціальні послуги (2022). *Відомості Верховної Ради України*, 2671-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Сербалюк, Ю. (2023). Соціальний захист військовослужбовців: Зміни в умовах воєнного стану. *Humanitas*, (6), 72–79. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11>

Абламська, В. В. (2022). Законодавчі новели щодо здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Право і безпека*, 85(2), 140–148. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.13>

Карпенко М. О., Тесленко О. І. (2023). Нормативне врегулювання процедури застосування запобіжного заходу в умовах воєнного стану: окремі аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, (2), 150–155. <https://doi.org/10.32782/39221485>

Маркович, Х. М. (2023). Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (4), 95-99. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13>

Подобний, О. & Ракіпова, І. (2022). Актуальні аспекти захисту прав потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*, (3), 50–57. <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.7>

Волков, І. М., & Перепадя, В. І. (2019). Аналіз наукових підходів до визначення поняття правового захисту в контексті службової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*, (2), 79-86. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2019/2/69/177930>